

СЕЗОННА ДИНАМІКА НАСЕЛЕННЯ КАЖАНІВ ПОЛІСЬКОГО ПРИРОДНОГО ЗАПОВІДНИКА

Сергій Жила (Поліський природний заповідник, Селезівка),
Марина Шквиря (Міжнародний Соломонів університет, Київ),
Вадим Негода (Київський національний університет)

Seasonal dynamics of bats populations in the Polissian Natural Reserve. —Sergij Zhyla, Maryna Shkvyria, Vadym Negoda. — Three species of bats are registered in the reserve: *Plecotus auritus*, *Vespertilio murinus*, *Nyctalus leisleri*. Among them, just one species, *Plecotus auritus*, is regularly registered in the reserve. All records of bats are in the forest sites, mainly in the artificial bird-boxes. All records of bats in this natural reserve take place in summer period only. Winter investigation in some artificial underground sites shown absence of bats in this territory.

Видовий склад

Хіроптерофауна Полісся доволі бідна [Зеніна 1998], проте загалом варто зазначити слабкий рівень її вивченості. В Поліському заповіднику за весь час зоологічних досліджень зареєстровано лише 3 види кажанів: вухань звичайний (*Plecotus auritus*), лилик двоколірний (*Vespertilio murinus*) та вечірниця мала (*Nyctalus leisleri*) [Бумар 2001]. Перший з них є відносно чисельним в заповіднику, інші відомі лише за поодинокими знахідками.

Наші дослідження є першими для території заповідника і проведені протягом 1999–2001 років. Матеріал зібрано під час обліку дуплогніздових птахів та пошуку вовчків (позитивні результати), а також при обстеженні підвальних приміщень будинків на садибі Поліського заповідника та залізобетонних ДВТів в околицях с. Селезівка¹. Загалом ці дані є фрагментарними, проте вони дозволяють описати головні риси місцевої хіроптерофауни та визначити найголовніші тенденції її сезонних змін.

Літнє населення

Майже всі відомі реєстрації кажанів пов'язані зі штучними сховищами, переважно дуплянками, кілька реєстрацій стосується давніх оборонних споруд (ДВТ). Влітку 2001 року літню колонію вуханів (до 30 різновікових особин) виявлено в закинутому лісовому будинку на території Копищанського лісництва, проте восени кажанів тут вже не відмічено.

Всі знахідки вуханя приурочені переважно до лісових масивів. Тут його регулярно відмічають у штучних гніздівлях для птахів (дуплянках), розвішаних на деревах вздовж лісових доріг. Переважна кількість знахідок зроблена на лісових ділянках поблизу озер, лісових річок, країв боліт.

Звичайна чисельність вуханя за результатами огляду штучних гніздівель становить не більше 1–3 реєстрацій на 100 дуплянок. В одній дуплянці звичайно реєструють 1–5 особин, в окремих випадках — до 8 особин. В липні 2001 р. в одній із дуплянок, розміщених вздовж лісової дороги на краю болота (5 км від садиби), відмічено скупчення із 8 дорослих особин. Незважаючи на денний час, вухані були в активному стані і при огляді дуплянки намагалися швидко покинути її (визначено стать лише одного з них: самець).

Хоча більшість знахідок кажанів стосуються звичайного вуханя, нами за останній рік зареєстровано ще один вид — лилик двоколірний (*Vespertilio murinus*). Колонія з близько 28–29 особин виявлена в кінці липня 2000 року при огляді дуплянок, коли проводили обліки вовчків (*Myoxidae*). Це скупчення включало близько 2/3 самиць та 1/3 самців. Тварини були приблизно одного розміру, проте аналіз вікостатевої структури не проведено (припускаємо, що це була материнська колонія, і що самці були прибулими).

Це скупчення виявлено в одній із щонайменше 50 оглянутих нами дуплянок, проте вуханів під час цього рейду у дуплянках не виявлено. Ця знахідка підтверджує літнє перебування *V. murinus* в заповіднику.

Зимове населення

Протягом зимових місяців 1999–2001 років нами кількаретово обстежено різноманітні, проте нечисленні підземні порожнини на території садиби заповідника та його околиць. В першому випадку було обстежено підвальні приміщення двох 2-поверхових житлових будинків (грудень–березень), в яких кажанів не виявлено. На початку квітня 2001 року та у січні 2002 р. детально обстежено два бетонні ДВТ, що збереглися з часів II-ї світової війни. Один з них розташований поблизу заповідника (по дорозі на Далету в кількох км від Селезівки), а другий — в самому заповіднику (східна частина Селезівського лісництва, в 300 м від річки Болотниця).

¹ ДВТ — «Довготермінові вогневі точки», також в ідому за абрєвіатуруою «ДОТ» (рос.).

В усіх випадках кажанів не виявлено. Це можна пояснити як доволі сухим мікрокліматом підземель, так і особливостями місцевої фауни, представленої переважно перелітними видами (лилики, вечірниця), проте відсутність в цих підземеллях вуханів викликає подив, оскільки цей вид вважається осілим. Не виявлено нами і слідів перебування кажанів в цих підземеллях: посліду чи залишків загиблих тварин. Попри розвинене бортництво жодного разу інформація про знахідки кажанів у бортях не надійшла, хоча є численні повідомлення про знахідки в бортях мишей виду *Sylvaemus tauricus*.

Відомо лише два зимових спостереження кажанів на садибі заповідника співробітниками ППЗ: одна особина дрібного виду (вухань?) помічена при перельоті в підвалі житлового будинку в жовтні 2001 р. та одна особина (пергач?) виявлена у вазоні в робочому кабінеті взимку 2001/2002 р.

Сезонні зміни фауни

Розподіл знахідок за сезонами змінюється дуже динамічно. В червні–липні число знахідок найбільше, проте вже в серпні знахідки стають рідкісними, до 1 на 100 дуплянок. З середини вересня кажанів в дуплянках не реєструють (зокрема, результати вибіркового обстеження 6 дуплянок 13.10.01 виявились негативними). Весняне заселення дуплянок починається з травня, проте обстеження 162 дуплянок у II половині травня 2000 р. також не дало результатів: заселеними різними хребетними (миші, вовчки, птахи) виявилось 79 % дуплянок, проте в жодній кажанів не виявлено [Бумар 2001а].

В зимові місяці кажанів в дуплянках не знаходили, немає їх і в людських оселях, не виявлено кажанів і в ДВТ, що розміщені на території заповідника та його околицях. Виходячи з цього, можна говорити про виразну динаміку населення кажанів на території заповідника протягом року і припустити, що кажани відлітають з території заповідника на зимовий час.

Подяка . Висловлюємо подяку Григорію Бумару, Сергію Скрипчинському та Ігорю Загороднюку за участь у проведенні досліджень.

Література

- Бумар Г. Й.** Список видів флори і фауни, внесених до Червоної книги України, природоохоронних конвенцій та європейського червоного списку // Поліський природний заповідник Літопис природи. — Селезівка 2001. — Том 21. — С. 111–115. — (рукопис).
- Бумар Г. В.** Обстеження синичників на заселеність // [там само]. — Селезівка 2001а. — Том 21. — С. 66. — (рукопис).
- Зеніна И. М.** Рукокрылые заповедных территорий Центрального Полесья // Европейская ніч кажанів '98 в Україні — Київ, 1998. — С. 90–95. — (Праці Теріол. школи, випуск 1).